

Nr 25.

Ankom till riksdagens kansli den 27 maj 1922 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 kap. 11 § strafflagen.

Genom en den 21 mars 1922 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 223, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

Lag**om ändrad lydelse av 2 kap. 11 § strafflagen.**

Härigenom förordnas, att 2 kap. 11 § strafflagen skall hava följande ändrade lydelse:

Vid sådan förvandling, som i 10 § sägs, svare tre dagars fängelse mot böter icke överstigande tio riksdaler, fyra dagars fängelse mot böter utöver tio till och med tjugu riksdaler, samt varje följande dags fängelse mot tjugu riksdalers böter, dock med iakttagande, att fängelsestraffet ej må sättas över sextio dagar, så att

böter icke överstigande 10 rdr	svara emot 3 dagars fängelse
däröver till och med 20 » » » 4 » »	
» » » » 40 » » » 5 » »	
» » » » 60 » » » 6 » »	
» » » » 80 » » » 7 » »	
» » » » 100 » » » 8 » »	

och så vidare.

Denna lag skall träda i kraft den 1 juli 1922.

Bihang till riksdagens protokoll 1922. 9 saml. 1 avd. 23 häft. (Nr 25.) 1*

De enligt dittills gällande lag bestämda förvandlingsstraff, vilka före nämnda dag börjat verkställas, skola dock jämlikt därom meddelade beslut fullbordas; men dylikt beslut, som först sagda dag eller senare till verkställighet förekommer, skall anses förfallet och ny förvandling ske med tillämpning av denna lag.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för ifrågavarande förslag, får utskottet hänvisa till propositionen.

Utskottet.

Saknas hos den, som blivit till böter fälld, tillgång till deras fulla gäldande, skola böterna, enligt stadgandet i 2 kap. 10 § strafflagen, förvandlas till fängelse. Berörda förvandling skall verkställas i överensstämmelse med den tariff, som återfinnes i 11 § av samma kapitel.

Ehuru det givetvis icke är möjligt att finna någon objektiv norm för en dylik strafförvandling, helst såväl fängelse- som bötesstraff i och för sig drabba olika personer på helt olika sätt, har lagstiftaren vid fastställandet av nämnda tariff dock utgått från att möjlighet föreligger att utmäta det frihetsstraff, som för den dömda medför ungefär samma strafflidande som ett visst bötesstraff. Därvid måste lagstiftaren emellertid hava räknat med det vid tiden för tariffens fastställande rådande penningvärdet. Därest penningens värde sedermera förändras, måste detta komma att medföra en rubbning av förhållandet mellan ett ådömt bötesstraff och det fängelsestraff, vartill detta vid bristande tillgång till böternas gäldande förvandlas. En förskjutning av penningvärdet uppåt eller nedåt vållar, att en person, som förmår betala honom ådömda böter, drabbas av ett större eller mindre strafflidande än det, som kommit att träffa honom, därest han nödgats undergå det enligt förvandlingstariffen däremot svarande frihetsstraffet.

Även i ett annat avseende åstadkomma emellertid växlingarna i penningvärdet en avsevärd olägenhet vid tillämpningen av det i vår rätt gällande straffsystemet. Berörda förskjutningar medföra nämligen, att ett visst bestämt bötesstraff, därest böterna erläggas, drabbar hårdare eller lindrigare, än vid lagens tillkomst avsetts, allteftersom penningvärdet sedan dess stigit eller fallit.

På sätt föredragande departementschefen anført, har i vårt land utvecklingen under senare tid medfört en sådan förskjutning i penningens värde, att detta enligt sakkunnigas beräkningar för närvarande understiger hälften av penningvärdet vid tiden för förvandlingstariffens tillkomst. I än högre grad torde detsamma understiga det penningvärde, som gällde vid fastställandet av de flesta i strafflagen stadgade böteslatituderna.

Denna förändring i penningvärdet har medfört olägenheter i ovan nämnda två hänseenden. Å ena sidan undslipper den sakfällde, som är i stånd att gälda honom ådömda böter, med ett lindrigare straff än det av lagstiftaren avsedda. Å andra sidan blir det ådömda straffet för den, som icke kan betala och sålunda drabbas av straffets ursprungligen avsedda styrka, väsentligt svårare än för den, som betalar. Att den rubbning, som sålunda inträffat i förhållandet mellan bötes- och förvandlingsstraffen, kommit att innebära en orättvisa för dem, som äro urståndsatta att komma ut med beloppet av dem ådömda böter, ligger i öppen dag, och det måste anses riktigt att med lagstiftningens hjälp söka så vitt möjligt bringa rättelse i det uppkomna missförhållandet. Ett försök härtill har även gjorts i det nu föreliggande förslaget, vilket, såsom inom lagrådet erinrats, torde vara byggt på den uppfattningen, att då bötesstraffen i penningar till följd av penningvärdets fall mildrats, förvandlingsstraffen böra i motsvarande grad sänkas. Däremot anser departementschefen, att några åtgärder nu icke böra vidtagas i syfte att undanröja den andra av förberörda olägenheter, eller att de böter, som verkligen betalas, innebära ett vida lindrigare straff än lagstiftaren avsett.

Emot den sålunda föreslagna utvägen till lösning av förevarande fråga kunna emellertid, såsom ock vid lagförslagets granskning i lagrådet framhållits, resas starka betänkligheter. En lagändring sådan som den föreslagna skulle nämligen innebära, att man för att råda bot på det ena av ovannämnda genom penningvärdets fall framkallade missförhållanden utsträcker det andra att utöva inverkan på ett område, som förut varit oberört av växlingarna i penningvärdet. I syfte att undanröja den uppkomna olägenheten, att en del bötfällda personer, som på grund av medellöshet ej förmå gälda dem ådömda böter, erhålla ett jämväl till graden svårare straff än de, som kunna och vilja betala, låter man även förstnämnda bötfällda undslippa med ett betydligt lindrigare straff än lagen ursprungligen för dem avsett. Den föreslagna lagen skulle sålunda komma att medföra en allmän straffnedsättning för de talrika sakfällda, som icke kunna till fullo gälda dem påförda böter.

Den betydelsefulla avtrubbning av straffhotet vid ett stort antal förbrytelser och förseelser, som skulle äga rum, därest det föreliggande förslaget upphöjdes till lag, måste givetvis redan i och för sig möta stora betänkligheter. Dessa betänkligheter får emellertid uppenbarligen tillmätas en så mycket större vikt, som den ökade kriminaliteten och domstolarnas allmänna tendens att utmäta allt lindrigare straff redan länge gjort frågan om en allmän skärpning av straffhotet aktuell. Än mera vinna dessa betänkligheter i styrka, då man besinnar, att det särskilt varit, för-

utom det korta frihetsstraffet, bötesstraffet och bötesförvandlingsstraffet, som varit föremål för uppmärksamhet i sist berörda hänseende och mot vilka framställts anmärkningar rörande bristande effektivitet. Med rätta har det flerfaldiga gånger framhållits, att de kortvariga fängelsestraff, som träffa den ojämförligt större delen av de sakfällda, vilka icke förmå eller icke kunna förmås gälda dem ådömda böter, för de drabbade sakna icke blott all uppfostrande betydelse utan även så gott som all avskräckande förmåga.

Den ineffektivitet och de olägenheter i övrigt, som anses vidlåda det korta frihetsstraffet och särskilt förvandlingsstraffet i dess nuvarande gestalt, hava även varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. Vid 1898 års riksdag togs sålunda frågan upp i två olika inom riksdagen väckta motioner, nr 10 inom första kammaren och nr 74 inom andra kammaren, i vilka motioner bland annat påkallades sådana ändringar i gällande strafflag, att på grund av den bristande effektivitet, som kännetecknade det kortvariga fängelsestraffet i dess dåvarande form, användningen av detsamma måtte såvitt möjligt inskränkas. Med anledning av motionerna hemställde riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 13 maj 1898, nr 133, det Kungl. Maj:t täcktes taga i övervägande, såvitt nu är i fråga, huruvida i de fall, där enligt gällande lag enkelt fängelse antingen ådömdes omedelbart på kortare tid eller sattes i stället för bötesstraff, andra mera affliktiva frihetsstraff borde komma till användning, vare sig såsom allmän regel eller då domstol därom förordnade. Det förslag till reform av bötesförvandlingsstraffet, som den 17 maj 1902 framlades av den med anledning av bland annat berörda riksdagsskrivelse tillsatta kommittén för avgivande av förslag om skärpning av vissa frihetsstraff och om villkorlig frigivning ävensom för utredning av frågan om villkorlig straffdom m. m., blev på grund av inom Högsta domstolen mot detsamma framställda anmärkningar icke förelagt riksdagen.

År 1908 togs emellertid frågan ånyo upp i en inom andra kammaren väckt motion, nr 150, vari såsom ett önskemål vid en begärd reformering av bötesstraffet framhölls, att den, som visade tredska vid gäldande av honom påförda böter, måtte drabbas av ett mera respektingivande och för honom mera känpbart straff, än det nuvarande bötesförvandlingsstraffet. Motionen föranledde en riksdagsskrivelse den 25 april 1908, nr 62, vari hemställdes, att Kungl. Maj:t ville taga i övervägande, huruvida icke gällande stadganden rörande såväl själva bötesstraffet som bötesförvandlingsstraffet borde ändras i vissa närmare angivna avseenden. Med anledning av denna skrivelse uppdrog Kungl. Maj:t åt professorn

Johan C. W. Thyrén att verkställa utredning angående en fullständig revision av bestämmelserna rörande bötes- och bötesförvandlingsstraffen samt därefter på grundval av utredningen framlägga utkast till förändrade lagbestämmelser i ämnet. Detta uppdrag är som bekant grunden till den utredning rörande en fullständig strafflagsreform, varmed professorn Thyrén för närvarande är sysselsatt.

Då någon meningsskiljaktighet beträffande ineffektiviteten och olägenheterna hos det helt kortvariga frihetsstraffet icke torde råda och då utredning pågår rörande möjligheterna att inskränka förvandlingsstraffets förekomst samt att, där det icke kan helt undgås, göra detsamma väsentligt verksammare än för närvarande, synes det utskottet icke möjligt att utan synnerligen tvingande skäl tillstyrka en lagändring, som skulle leda till ett allmänt förkortande av förvandlingsstraffen och därmed förmodligen också till en ökad användning av desamma. Ett upphöjande till lag av det framlagda förslaget skulle enligt utskottets mening leda utvecklingen i en riktning, rakt motsatt den, man förut ansett önskvärd, och öka de olägenheter, varför man genom den pågående utredningen velat söka botemedel. Ett dylikt steg synes utskottet så mycket mindre påkallat, som, även om den föreslagna lagändringen vidtages och den orättvisa, man därmed velat avlägsna, skulle försvinna, den närliggande och ojämförligt mycket betydelsefullare olikhet inför lagen, som blir en följd av böternas utmätande utan hänsyn till den dömdes förmögenhetsvillkor, alltjämt skulle bestå.

Departementschefen har såsom stöd för den av honom intagna ståndpunkten framhållit, att den minskning i bötesstraffets effektivitet, som framkallats genom penningvärdets fall, antagligen komme att i någon mån neutraliseras på lagskipningens väg. Det torde nämligen enligt departementschefens mening kunna tagas för givet, att domstolarna vid bötesstraffens utmätande inom de bestämda latituderna toge en viss hänsyn till den inträdda minskningen i penningens värde. Genom en dylik praxis skulle givetvis även den ovan berörda generella förkortning av förvandlingsstraffen, som eljest skulle bli en följd av den föreslagna förvandlings-tariffens antagande, komma att i någon mån motvägas. Att vid straffets utmätande taga hänsyn till penningvärdets fall måste emellertid, såsom inom lagrådet framhållits, åtminstone så vitt fråga är om de i allmänna strafflagen förekommande föga omfattande böteslatituderna, anses principiellt oriktigt. Därtill kommer, att man i saknad av uttryckliga bestämmelser i sådant hänseende i allt fall icke skulle kunna förvänta någon enhetlighet i domstolarnas rättstillämpning på denna punkt. Visserligen torde man kunna antaga, att ett flertal domstolar i en lagändring, sådan

som den nu föreslagna, skulle anse sig finna stöd för den åsikten, att ett hänsynstagande till penningvärdets fall vid utmätandet av bötesstraff vore berättigat, sedan det förnämsta hindret däremot, nämligen den ökning av förvandlingsstraffet, som med bibehållande av nu gällande förvandlings-tariff bleve en följd därav, genom lagändringen bortfallit. Denna omständighet synes utskottet emellertid giva ytterligare anledning till betänksamhet beträffande det föreliggande förslaget. Det kan givetvis icke vara lämpligt, att man för att i visst hänseende förebygga de olägenheter, som kunna vara förenade med en reform, leder domstolarna in på en rättstillämpning, som är principiellt oriktig och i många avseenden kan medföra allvarliga olägenheter vid straffmätningen. Framför allt bör i sistberörda hänseende påpekas, att genom en dylik generell förhöjning av de snäva böteslatitudernas straffmedium tillräckligt utrymme i latituden skulle komma att saknas för ett tillbörligt beaktande av alla inverkan omständigheter vid utmätandet av straff för de svåraste fall, för vilka en viss latitud är beräknad.

Såsom av det anförda framgår, finner utskottet uppenbart, att det föreliggande förslaget är behäftat med allvarliga brister. Utskottet kan så mycket mindre tillstyrka bifall till förslaget, som det icke blivit ådagalagt, att det genom penningvärdets fall rubbade förhållandet mellan bötesstraffen och de enligt gällande förvandlingstariff däremot svarande frihetsstraffen icke kan återställas på annan väg än den i propositionen anvisade. Detta kan icke anses visat genom den i ärendet företagna utredningen. Lika med två ledamöter i lagrådet finner utskottet det ingalunda vara klart, att icke det föreliggande missförhållandet kan avhjälpas på det rationellt riktiga sättet genom att ändra det som är oriktigt, icke det som är riktigt. En fullt tillfredsställande lösning av problemet torde visserligen knappast kunna erhållas utan en genomgripande förändring av vårt straffsystem, men det vill dock synas, som om man utan att rubba det bestående systemet skulle kunna på andra vägar nöjaktigt avhjälpa de föreliggande olägenheterna av penningvärdets fall. Ett flertal förslag i detta syfte hava framställts inom lagrådet. Utskottet saknar anledning att nu ingå i närmare prövning av dessa förslag. Vilket av desamma, som kan vara det lämpligaste, torde nämligen i frågans nuvarande läge icke kunna avgöras. Först efter en förnyad utredning och ett noggrant överbäggande av de med de olika förslagen förenade fördelar och olägenheter torde ett riktigt avgörande kunna träffas. Måhända kunna för övrigt vid en dylik förnyad utredning framkomma ytterligare uppslag till frågans lösning, som förtjäna att tagas under omprövning. Några större olägenheter av det uppskov med frågans

avgörande, som genom en förnyad utredning skulle nödvändiggöras, torde knappast vara att befara, så mycket mindre som penningens värde sedan någon tid tillbaka befinner sig i stigande.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

1) att ifrågavarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas; samt

2) att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa förnyad utredning angående möjligheterna att genom lagändring undanröja de olägenheter, som genom penningvärdets fall i olika hänseenden framkallats i fråga om bötesstraffets tillämpning, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 26 maj 1922.

På första lagutskottets vägnar:

JAKOB PETTERSSON.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit: herrar Pettersson i Södertälje, Hederstierna, Jacob Larsson, Rogberg, Pers, Klefbeck,* Edw. Larson, K. G. Westman, Sandegård, Lindqvist i Halmstad, Pettersson i Bjälbo,* E. I. Lindley, af Ekenstam,* Söderberg, Johanson i Huskvarna och Billqvist.*

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

dels mot utskottets motivering av herr *Sandegård*;

dels ock mot utskottets hemställan under 1) av herrar *Jakob Pettersson*, *Jacob Larsson*, *Klefbeck*, *Lindqvist* i Halmstad, *E. I. Lindley*, *Söderberg* och *Billqvist*, vilka anför:

»Såsom inom lagrådet samt av departementschefen framhållits, har penningvärdets fall under de sista årtiondena i två avseenden lett till olägenheter vid bötesstraffets tillämpning: 1) för den bötfällda, som betalar böterna, blir *straffet väsentligt lindrigare än lagen avsett*; 2) då detsamma icke gäller för den, som i stället för att betala böterna undergår förvandlingsstraff, blir sålunda, i förhållande till lagstiftarens avsikt, *straffet för den, som icke kan betala böterna, svårare än för den, som kan betala*.

Uppenbarligen hade det varit önskvärt, att bägge ifrågavarande olägenheter kunnat på en gång avhjälpas. Men då, såsom departementschefen framhållit, undanröjandet av den förstnämnda olägenheten ej kan ske utan en omfattande utredning och sannolikt måste medföra en genomgående omvärdering av så gott som alla bötesbestämmelser inom specialstraffrätten, torde man för närvarande vara nödsakad avstå från vidtagande av omedelbar rättelse härutinnan. I likhet med utskottets majoritet anse vi därför, att riksdagen bör i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i detta avseende. Denna omständighet synes emellertid icke utgöra något hinder för att redan nu avhjälpa det andra av ifrågavarande missförhållanden. En rättelse härutinnan synes nämligen ej kräva någon mera ingående utredning och kan för övrigt ske genom ändring av ett enda lagrum i strafflagen.

En omständighet, som särskilt talar till stöd för den i propositionen föreslagna lagändringen, är att domstolarna i anledning av penningvärdets fall under de senaste åren i stor utsträckning utmätt bötesstraff till högre belopp än som förut ådömts, genom vilket förfaringssätt den, som icke kan betala böterna, drabbas av ett väsentligt strängare frihetsstraff än det, som lagen avsett att hans förseelse skolat förskylla. I vilken grad en förskjutning härutinnan ägt rum under de senast förflutna åtta åren, framgår av bifogade, från justitiedepartementet erhållna tabell över av underdomstolarna ådömda böter, som blivit avtjänade med frihets-

straff. (Bil. A.) Innebörden av ifrågavarande förskjutning framträder ännu tydligare i belysning av bifogade statistiska uppgift angående Stockholms polisdomstol, jämväl erhållen hos justitiedepartementet (Bil. B.) Av sistnämnda uppgift framgår, att av polisdomstolen straffet för fylleri i medeltal sattes: år 1914 till kr. 10: 61 samt år 1921 till kr. 19: 20 samt att straffet för förargelseväckande beteende och dylika förseelser i medeltal sattes: år 1914 till kr. 17: 78 samt år 1921 till kr. 34: 63. Vidare framgår av senare delen av sistnämnda tabell, avseende förhållandena för hela riket, att antalet förvandlingsdagar för varje förvandlingsfånge utgjorde i medeltal: för år 1914 8,5 samt för år 1921 16,2, samt att hela antalet förvandlingsfångar år 1921 utgjorde 6 161.

De nu anförde siffrorna ådagalägga, att ett stort antal personer, i strid mot lagstiftarens mening, på grund av sin fattigdom få utstå ett väsentligt strängare straff för sina förseelser än de, som kunna betala dem ådömda böter. Då det synes oss önskvärt, att detta missförhållande avhjälpes utan avvaktande av de reformer, som på detta område ytterligare äro av behovet påkallade, hemställa vi,

att Kungl. Maj:ts förevarande proposition måtte av riksdagen bifallas.»

Bil. A.

Procentuella antalet bötfällda, som undergått förvandlingsstraff, i hela riket under åren 1914—1921.

Bötesbelopp i kronor.	1914.	1915.	1916.	1917.	1918.	1919.	1920.	1921.
5— 20	31·06	31·92	30·13	27·49	19·52	16·31	14·07	14·67
30— 50	37·33	37·37	36·76	36·20	38·31	27·83	24·95	27·63
60— 100	19·76	19·27	20·63	22·41	20·76	26·20	26·82	23·40
110— 150	6·42	5·95	6·51	6·96	9·25	11·68	13·33	9·96
160— 200	2·73	2·61	2·68	3·18	4·33	6·52	6·90	5·83
210— 300	1·62	1·88	1·98	2·41	4·60	5·06	7·14	6·69
310— 400	0·60	0·47	0·78	0·70	1·11	1·63	2·82	2·40
410— 500	0·21	0·19	0·27	0·27	0·64	1·00	1·60	3·31
510— 560	0·12	0·15	0·15	0·11	0·32	0·50	0·37	0·67
570—1,000	0·15	0·16	0·06	0·21	0·88	2·50	1·26	4·71
över 1,000	—	0·03	0·03	0·06	0·28	0·77	0·74	0·80
Summa	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00

Bil. B.

Av Stockholms polisdömstol åren 1914 och 1921 jämlikt 18 kap. 15 § samt 11 kap. 15 § strafflagen utdömda bötesbelopp.

D o m s t o l	S. L. 18:15			S. L. 11:15			
	Antal	Kronor	Medeltal kronor	Antal	Kronor	Medeltal kronor	
Stockholms polisdömstol	1914	3,010	31,925	10,61	288	5,120	17,78
	1921	1,463	28,095	19,20	367	12,710	34,63

Antalet inom hela riket bötfällda, vilka undergått förvandlingsstraff, samt antalet förvandlingsdagar.

	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921
Antal bötfällda	13,142	11,621	8,426	4,726	2,172	3,004	3,796	6,161
Förvandlingsdagar								
Hela antalet	112,680	99,245	74,605	43,968	24,371	41,336	54,762	100,222
Per bötfälld	8,5	8,4	8,8	9,3	11,2	13,7	14,4	16,2